

Opetus- ja kulttuuriministeriö

LAUSUNTO LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI OPPIVELVOLLISUUSLAIKSI JA ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Kuurojen Liitto ry edustaa maamme noin 5500 viittomakieltä käyttävää henkilöä, joista noin 3000 on kuuroja. He käyttävät jokapäiväisessä asiointinsa viittomakielen tulkkausta. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien osalta opetuksen saaminen suomenruotsalaisella viittomakielellä ml. tulkkien saatavuus on erittäin heikkoa.

Lausunnossa tarkastellaan oppivelvollisuuslain laajentamisedotusta viittomakieltä käyttävien kuurojen ja eriasteisesti kuulovammaisten opiskelijoiden näkökulmasta. Nämä opiskelijat kuuluvat samanaikaisesti sekä vammaisiin oppilaisiin että vähemmistökieliseen kieli- ja kulttuuriryhmään. Heille **opiskelutulkkaukset** on opiskelussa keskeisin palvelu.

Kuurojen Liitto ry on Vammaisfoorumi ry:n jäsen ja yhtyy sen antamaan lausuntoon vammaisten opiskelijoiden asemasta uudistuksessa.

Nykytilan arviointi

HE-luonnos ei sisällä mainintoja viittomakielten käytöstä. Vaikka viittomakielisiä opiskelijoita on erittäin vähän, heidän oikeutensa tunnustetaan muussa lainsäädännössä ja ne tulee tässäkin yhteydessä tunnustaa ja tuoda esiin. HE-luonnoksessa olisi luontevaa käsitellä viittomakielisten oikeuksiin liittyviä asioita myös saamen kielisiin liittyvien asioiden jälkeen [saamen kielilaki > viittomakielilaki vs. saamen kielilaki > erityistä tukea tarvitsevat (s. 23)].

Viittomakieleen ja vammaisuuteen liittyvä viranomaisten asiantuntemus on edelleen heikkoa, ja se heikentää jatkuvasti opiskelijoiden oikeutta osallistua koulutukseen ja työllistyä. Kommentointimme taustaksi esitämme ensin koosteen nykytilan ongelmista, jotka tulisi huomioida lakia säädettäessä, sillä perusopetuksen laatu vaikuttaa väistämättä myös toisen asteen opintojen suorittamismahdollisuuksiin ja -tapaan. Oppimispolun tämänhetkiset ongelmat vaikuttavat myös siihen, miten siirtyminen toiselle asteelle onnistuu ja miten opintoja suoritetaan.

Taustaksi: Perusopetuksen nykytila

Ehyt oppimispolku edellyttää oikeutta saada varhaiskasvatusta ja opetusta viittomakielellä. Tällä hetkellä lakien velvoittavuus on heikkoa, ja siksi monen kuuron tai eriasteisesti kuulovammaisen lapsen kielelliset oikeudet sivuutetaan ensin varhaiskasvatuksessa ja sitten opetuksessa. Epäselvää on, missä määrin laiminlyönnit johtuvat tiedon puutteesta, missä määrin rahasta.

Viittomakieltä käyttävän lapsen ja nuoren näkökulmasta keskeisintä on saada opetusta äidinkiellellään. Tämä on huomioitu perusopetuslain 10 §:ssä, jossa säädetään opetuksen kielestä ml. viittomakielellä annettavasta opetuksesta. Tosiasiallinen tilanne on kuitenkin se, että koko maassa on alle viisi koulua, joissa annetaan opetusta viittomakielellä. Muut oppilaat on sijoitettu lähikouluihin eri puolille Suomea.¹ Suomessa ei myöskään ole riittävästi viittomakielentaitoisia opettajia.

Tästä seuraa, että huoltajien valinnan mukainen viittomakielellä annettava opetus usein *korvataan* siten, että oppilaalle järjestetään viittomakielen tulkkausta ns. tulkkitsemispalveluna (perusopetuslaki 31 §). Tämän ns. opiskelutulkkauksen menetelmiä ovat myös mm. viitotun puheen tulkkaus ja kirjoitustulkkaus, ja niitä voisivat hyödyntää em. oppilaiden lisäksi erias- teisesti kuulovammaiset ja kuulonäkövammaiset oppilaat.

Tulkatussa opetuksessa oppilas seuraa opetusta tulkkauksen kautta. Tulkkauksessa tuotettu kielen muoto ei simultaanitulkkauksen luonteen vuoksi aina täytä sellaisia laadullisia vaati- muksia kuin viittomakielisen opettajan antama opetus. Tulkkauksesta jää asioita pois tai tuo- tos on kielellisesti vaikeaselkoista kielioppivirheiden tai lainasanojen vuoksi. Oppilas kuormit- tuu jokaisella oppitunnilla: jatkuva kahden kielen välinen prosessointi, opetuksen havaintovä- lineiden ja opetuskeskustelujen kautta tulevan informaation seuraaminen ja reflektointi, omien muistiinpanojen tekeminen jne.

Viittomakielellä annettavassa opetuksessa kuormitus jäisi vähäisemmäksi, koska opettajalla olisi tieto siitä, miten tilannetta hallitaan niin, että oppilaiden visuaalinen orientoituminen tulee huomioiduksi (josta hyötyvät myös opetusryhmän normaalikuuloiset oppilaat).

Kaikki kuurot tai kuulovammaiset oppilaat eivät saa tulkkausta, mm. siksi, että tulkkausta ei tunneta, tulkkaus on kallista eikä siihen ole kunnassa varattu määrärahaa, tulkkia ei osata etsiä tai tulkkia ei löydy. Osa lapsista ei ehkä hallitse visuaalisuuteen perustuvaa kommuni- kaatiokeinoa, jota hän voisi hyödyntää tulkkauksen seuraamisessa. Nämä lapset saattavat olla viittomakieltä käyttäviä kuuroja tai eriasteisesti kuulovammaisia oppilaita, joilla tulkkaus- tarpeen lisäksi on muita yksilöllisiä tarpeita. Tällä hetkellä osa kuuntelun apuvälineistä myön- netään sairaanhoitopiireistä, mutta osasta vastaa opetuksen järjestäjä. Tilanne on sekava, eikä kouluilla eikä huoltajilla ole riittävästi tietoa apuvälineistä.

Viittomakielentaitoisen avustajan tai koulunkäynninohjaajan varassa täysimääräinen osallis- tuminen opetukseen ei aina ole mahdollista, koska avustajan tehtäviin ja osaamiseen ei kuulu tulkkausta. Tällöin oppilas ei saa samaa opetusta kuin muut oppilaat, koska hän ei kuu- lonvaraisesti pysty seuraamaan opetusta.² Vanhemmat kertovat yleisenä kokemuksena, että heillä kuluu erittäin paljon aikaa lapsen läksyjen teon tukemiseen: he selittävät uusia sanoja ja käsitteitä, ohjaavat tehtävien tekoa, tarkistavat, miten lapsi on ymmärtänyt jne. Koulupäi- vän jälkeen ilman tulkkia tai ammattitaitoista avustajaa opiskelevat lapset ja nuoret ovat poikkeuksellisen väsyneitä, koska kuulon apuvälineiden avulla keskittynyt kuuleminen vaatii hyvin paljon energiaa (mikä on tullut korona-aikana esiin normaalikuuloisille siinä, miten vä- syttävänä he kokevat pitkät tai useat peräkkäiset etäkokoukset verkossa).

Jos ja kun viittomakielinen kuuro oppilas on koulunsa ainoa viittomakieltä käyttävä oppilas, myös viittomakielen opetus äidinkielenä saatetaan joutua järjestämään etäyhteyksien väli- tyksellä tai sitä ei järjestetä lainkaan esimerkiksi kustannussyistä. Oppimisen tuen puutteiden lisäksi opetussuunnitelmassa mainitut tavoitteet oman kulttuurisen identiteetin ja yhteisöön kuulumisen vahvistamisesta eivät tällöin toteudu.

Tilastokeskuksen tuorein tilasto tehostetun ja erityisen tuen oppilaista sisältää myös tietoa avustaja- ja tulkkitsemispalveluja saavien oppilaiden lukumääristä (https://www.stat.fi/til/erop/2019/erop_2019_2020-06-05_tau_002_fi.html , 5.6.2020). Ky- seinen lukumääräinen tieto olisi olennainen koota KOSKI-palveluun myös eriteltynä, jotta tul- kitsemispalvelu tunnistettaisiin ja siihen liittyvän kehittämistoiminnan käynnistämisen kus- tannuksia voitaisiin arvioida.

Opinto-ohjaus ja nivelvaiheen koulutukset

Viittomakieltä käyttävät nuoret raportoivat Kuurojen Liitto ry:lle ajoittain huonosta kohte- lusta opinto-ohjauksessa. Opinto-ohjaajilla ei ole tietoa siitä, millä tavoin kuulovamma tosi- asiallisesti vaikuttaa opiskeluun tai eri ammateissa toimimiseen, joten he ehkä tarkoittamat- taan rajoittavat nuoren valinnanmahdollisuuksia. Kaikki eivät uskalla kyseenalaistaa saa- maansa ohjetta, ja nuori menettää muutamia vuosia elämästään ennen kuin saa rohkeutta hakeutua haluamalleen alalle.

Osalle nuorista erilaiset nivelvaiheen koulutukset ovat tarpeettomia, koska heillä olisi kykyjä muuhunkin. Toisaalta osalle heikkolaatuinen opetus ilman viittomakielistä vuorovaikutusta sekä perusopetuksessa että nivelvaiheen koulutuksessa estää hyötymisen nivelvaiheen kou- lutuksestakin. Opiskelutulkkauksen toteutumisesta opinto-ohjauksessa ja nivelvaiheen koulu- tuksissa ei ole tarkempaa tietoa.

Taustaksi: Ammatillinen koulutus ja lukio

Lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa viittomakielistä opetusta on käytännössä vielä vai- keampi saada kuin perusopetuksessa. Myös opiskelutulkkaus on järjestetty eri tavalla. Opis- kelutulkkaus käynnistyi 1980-luvun alkupuolella, kun viittomakielen tulkkeja alkoi olla saata- villa. Aluksi kustannuksista vastasi Sosiaalhallitus, sittemmin vammaispalvelulain perusteella kunnat. Kunnilta tulkkaus siirrettiin Kelan järjestettäväksi v. 2010 (ks. Laki vammaisten henki- löiden tulkkauspalvelusta 133/2010, tulkkauspalvelulaki).

Tulkkauspalvelulaki on toissijainen, sillä se on irrotettu niin ikään toissijaisesta vammaispal- velulaista. Palvelu järjestetään Kelan kautta, mikäli tulkkausta ei ole saatavilla muun lain pe- rusteella. Tulkkauspalvelulain mukaista opiskelutulkkauksista on haettava ajoissa. Kuurojen Liit- toon kertyneiden asiakaskokemusten perusteella on muodostunut kuva, että Kelan päätök- senteossa ja päätösten sisällöissä on runsastakin vaihtelua, mikä osaltaan on viivästyttänyt opintojen tosiasiallista aloittamista. Tulkkauksen saatavuudessa on suuria alueellisia eroja.

Perusopetuksen ja sen jälkeisen koulutuksen opiskelutulkkauksen järjestämi- sessä yhteisenä ongelmana on eräänlainen ennakoimattomuus: Mihin opiske- lija pääsee? Kuinka nopeasti tulkkaus järjestyy? Mihin kaikkiin koulutuksiin ja opiskelun tilanteisiin tulkin saa? Saako samat tulkit koko opiskeluajalle vai vaihtuuko tulkki päätösten määräaikaisuuden tai muun järjestäjästä johtuvan syyn vuoksi? Jos päätöksistä tai toimeenpanosta valittaa, kauanko se kestää?

KUUROJEN LIITON KOMMENTIT KESKEISIIN SISÄLTÖIHIN JA KORJAUSEHDOTUKSET

Yleistä

Kuurojen Liitto on huolissaan siitä, ettei HE-luonnoksessa ole arvioitu riittävästi vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen muualla kuin luvussa 12. *Suhde perustuslakiin*. Esimer- kiksi PL 17.3 §:ää toimeenpaneva viittomakielilaki on sivuutettu ilman mainintaa.

Myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on huomioitu HE-luonnoksessa erittäin heikosti. Yleissopimuksen koulutusta koskeva artikla 24 mainitaan ainoastaan suh- detta perustuslakiin käsittelevässä luvussa – ja siinäkin nimenomaan kuuroja henkilöitä kos- kevat kohdat jätetään mainitsematta. Kun luodaan uutta lainsäädäntöä, lainvalmistelulle tar- joutuu mahdollisuus yhdenmukaistaa uuden sääntelyn mukanaan tuomaa uudenlaista ajatte- lua sekä sen kuvaamisessa käytettävää termistöä.

Sekä kielelliset oikeudet ja vammaisten henkilöiden oikeudet ovat luonteeltaan läpileikkavia, joten niiden pistemäinen käsittely saattaa antaa vaikutelman, ettei asiaa ole tarvetta huomioida esimerkiksi opiskelijoiden ohjaukseen tai tukiprosesseja suunniteltaessa. Yhdenvertaisuuslain tuntemus on valitettavan heikkoa, joten kaikkien syrjinnälle altistavien näkökulmien tasapuolinen tarkastelu on tuotava näkyväksi kaikkien hallintokuntien tuottamassa sääntelyssä.

Opiskelutulkkauksen kuntoon

Oppivelvollisuuden pidentyessä 18 vuoden ikään saakka ja opetuksen maksuttomuuden pidentyessä 20 vuoden ikään saakka **oikeuden opiskelutulkkaukseen on jatkettava yhtä vahvana kuin perusopetuksessa.**

Oppivelvollisuuslain tavoitteiksi asetettu yhdenvertainen ja saumaton oppimispolku eivät voi toteutua ilman opiskelutulkkauksia.

Opiskelutulkkauksia käyttävät ennen kaikkea viittomakieltä käyttävät kuurot, mutta myös eriasteisesti kuulovammaiset opiskelijat muiden tulkkauksen menetelmien välityksellä. Opiskelutulkkaukseen koskee vain pientä ryhmää – mutta pientä ryhmää ei myöskään saa sulkea tulkkauksen eikä oppimisen tuen ulkopuolelle.

Uudistusta on kritisoitu voimakkaasti, koska perusopetuksen aukkojen paikkaamista pidetään tärkeämpänä. Opiskelutulkkaukseen ja oppimisen tukeen liittyvät korjaukset on toteutettava myös samanaikaisesti käynnistyvässä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen Oikeus oppia -hankkeessa. Myös toisen asteen oppimisen ja koulunkäynnin tukea on yhtenäistettävä. Lisäksi on huomioitava, ettei perusopetuksen hanke ehdi kaikilta osin parantaa ensimmäisten laajempaan oppivelvollisuuteen siirtyvien ikäluokkien saaman tuen määrää ja laatua. Toisella asteella on varauduttava myös korjaaviin toimenpiteisiin.

Opiskelijan oikeusturva

HE-luonnoksen mukaan oppivelvollisuuslain 17 §:ssä säädettäisiin oppivelvollisuuden maksuttomuuden laajuudesta siten, että 2 momentissa informoitaisiin opiskelijoita siitä, mitä muussa lainsäädännössä säädettäisiin esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan opintososiaalisista etuuksista. Säännökohtaisissa perusteluissa opiskelija ohjataan koulutuksen substanssilakien piiriin, mutta ongelmallista on, että niissä **ei ole mainintoja opiskelutulkkauksesta**, vaan ainoastaan avustajapalvelusta. Opiskelija myös ohjataan edelleen osin virheellisesti hakemaan tukitoimia vammaispalvelulain nojalla.

Oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä **opiskelutulkkauksen järjestämistapaa** tulee tarkastella tarkoituksenmukaisuuden, mutta myös opiskelijan oikeusturvan näkökulmasta. Viittomakielisen opiskelijan kannalta välttämättömään palveluun ohjaaminen on ketjutettu ongelmallisella tavalla, sillä substanssilait eivät sisällä riittävästi oikeaa tietoa siitä, mistä palvelu oikeastaan haetaan. Etenkään uudessa nivelvaiheeseen yhdistävässä tutkintokoulutukseen johtavassa koulutuksessa ei päästä edes alkuun, ennen kuin *opiskelija itse* selvittää, mistä eri tahoilta ja millä ehdoilla hänen tulee hakea opiskelutulkkauksia. Mahdollisesti hän tarvitsee Kelasta erilliset päätökset eri koulutusmuotojen opintoja varten (HE-luonnos ei sisällä tätä koskevaa sääntelyä, mutta oletettavasti asia toteutuisi samoin kuin erityisen tuen tukitoimet eli kunkin koulutusmuodon substanssilain perusteella).

Toissijaiseksi määritellyn palvelun käyttöön ohjaaminen oppivelvollisuuden suorittamiseksi vaarantaa opiskelijan oikeusturvan ja se lienee säädöshierarkiankin näkökulmasta erikoista.

Miten opiskelija voi hakea muutosta oppilaitoksen päätökseen erityisestä tuesta tms., jos opiskelutulkkauksen järjestäminen on tosiasiallisesti toisen instanssin vastuulla? Myöskään moniammatillinen päätöksenteko ei tällaiseen hallinnolliseen yhteyteen välttämättä sovi, vaikka se operatiivisella ja pedagogisella tasolla onkin välttämätöntä.

KORJausehdotukset

Opetus- ja kulttuuriministeriö tiedotti 9.6.2020 käynnistävänsä ammatilliselle koulutukselle kolmivuotisen laadun ja tasa-arvon kehittämissuunnitelman Oikeus osata. Lisäksi OKM aikoo jakaa lisärahoitusta oppimisen tuen vahvistamiseen lähivuosille.

Viittomakieltä käyttävien opiskelijoiden osalta tässä luvussa esittämämme korjaukset opiskelutulkkauksen osalta on tehtävä **heti**, ja uuden hankkeen aikana niitä on täsmennettävä edelleen. Opiskelutulkkaus on pidettävä **erillään** ns. kolmiportaisen tuen määrittelystä, kuten tämänhetkessä perusopetuslaissa on tehty. Opiskelutulkausta koskeva järjestämisvelvollisuus ja rahoitus tulee ratkaista yhteistyössä muiden hallinnonalojen kanssa myöhemmin (tulkkaukspalveluiden kokonaisarviointi).

- 1. Ensisijaisesti** ehdotamme siirtymistä termiin opiskelutulkkaus ja sitä koskevan momentin lisäämistä **oppivelvollisuuslain maksuttomuuden laajuutta koskevaan 17 §:ään omaksi momentikseen** (ja vastaavan muutoksen tekemistä myös tulkkaukspalvelulakiin). Momentin teksti voisi mukailla perusopetuslain 31 §:n ja viittomakielilain 4 §:n rakennetta:

OPPIVELVOLLISUUSLAKI: Opiskelutulkkauksen järjestämisessä viittomakieltä käyttävälle tai vammaisuuden vuoksi tulkausta tarvitsevalle opiskelijalle noudatetaan vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelusta annettua lakia (133/2010).

TULKKAUSPALVELULAKI: Opiskelutulkkaus järjestetään yhtäjaksoisesti koko oppivelvollisuuden ajalle koulutusmuodosta riippumatta.

Perustelut: Tämä ratkaisu selkiyttäisi ja nopeuttaisi opiskelijan tulkkauksen järjestämistä, mikäli opiskelutulkkaus on edelleen tarkoitus järjestää vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelusta annetun lain nojalla. Oppivelvollisuuden laajentamisen aikataulu on niin nopea, ettei muutosta palvelun järjestämistapaan ole tarkoituksenmukaista yrittää toteuttaa samassa yhteydessä.

Ratkaisu myös korostaisi opiskelutulkkauksen kielellisiin oikeuksiin liittyvää luonnetta ja siten sen erillisyyttä ns. kolmiportaisesta tuesta. Se ei kuitenkaan estäisi opiskelijaa saamasta tarvitsemaansa oppimisen tukea substanssilain perusteella. Ennen kaikkea opiskelijalle aiheutuva taakka ja huoli vähenisi, kun lukukausittain tai -vuosittain tehtävät lisäselvittelyt jäisivät pois. Momentin säännöskohtaisissa perusteluissa tulisi huomioida erityisesti se, kuka ja miten määrittelee tulkkauksen tarpeen ja laajuuden sekä se, mikä on opiskelijan oikeusturva asiassa. Esimerkiksi tulkkauksen käyttö perusopetuksen aikana tai voimassa oleva tulkkaukspalvelupäätös asiointiin voisivat olla riittävä näyttö tulkkauksen tarpeesta myös oppivelvollisuuden suorittamisessa toisella asteella.

Ratkaisu edellyttäisi muutoksia paitsi tulkkaukspalvelulakiin myös Kelan toimintatapoihin, sillä tulkkaus olisi järjestettävä välittömästi tulkkaustarpeen ilmetessä. Kun oikeus tulkkaukspalveluun olisi missä tahansa oppivelvollisuuteen kuuluvassa koulutusmuodossa,

Kelan toiminta voisi nopeutua merkittävästi, kun tulkkauspalvelutarpeen lisäselvittelyyn kuluva hallinnollinen työ vähenisi.

2. Toissijaisesti esitämme substanssilakeihin tehtäviä erillisiä täydennyksiä:

Esitämme siirtymistä termiin **opiskelutulkkaus**. Koulutusta koskevia **substanssilakeja on täydennettävä** tulkitsemispalvelua koskevilla säännöksillä, jotta vammaisuuden vuoksi tulkkausta tarvitsevien oikeus saada koulutusta tulkkauksen välityksellä voisi toteutua yhdenvertaisesti.³ Nykyiset substanssilait mainitsevat vain avustajapalvelun ja viittaavat vammaispalvelulakiin, johon ei sisälly tulkkausta.

Koska tulkitsemispalvelu on ensisijaisesti opetusjärjestelyihin liittyvä asia, se on käsiteltävä erillään ns. kolmiportaisesta tuesta kuten perusopetuslaissa on tehty. Opiskelutulkkausta koskevaa päätöksentekoprosessia on vielä selkiytettävä.

a) Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (UUSI)

HE-luonnoksen 19 § Erityinen tuki, 20 § Erityisestä tuesta päättäminen ja 21 § Opintososiaaliset etuudet

- oppimisen tukea koskevat pykälät: opiskelijan oikeusturvaa koskeva ongelma on ratkaistava (tuen hakeminen oppilaitoksen ulkopuolelta)
- rakenteellisesti pykälä on muotoiltava siten, että
 - *opiskelutulkkaus* ja muut kohtuullisiksi mukautuksiksi katsottavat toimet kootaan eri pykälään kuin taloudelliset etuudet
 - ko. pykälään **lisättävä** viittaus vammaisten henkilöiden tulkkauksesta annettuun lakiin, jota myös **muutettava** lisäämällä tämän koulutusmuodon nimike

b) Lukiolaki

28 § Oppimisen tuki

- oppimisen tukea koskevat pykälä: opiskelijan oikeusturvaongelma on ratkaistava (tuen hakeminen oppilaitoksen ulkopuolelta)
- rakenteellisesti lakia on muotoiltava siten, että
 - *opiskelutulkkaus* ja muut kohtuullisiksi mukautuksiksi katsottavat toimet kootaan eri pykälään kuin taloudelliset etuudet
 - ko. pykälään **lisättävä** viittaus vammaisten henkilöiden tulkkauksesta annettuun lakiin, jota myös **muutettava** lisäämällä tämän koulutusmuodon nimike

c) Laki ammatillisesta koulutuksesta

64 § Erityinen tuki, 65 § Vaativa erityinen tuki ja 101 § Opintososiaaliset etuudet

- oppimisen tukea koskevat pykälät: opiskelijan oikeusturvaa koskeva ongelma on ratkaistava (tuen hakeminen oppilaitoksen ulkopuolelta)
- rakenteellisesti pykälä on muotoiltava siten, että
 - *opiskelutulkkaus* ja muut kohtuullisiksi mukautuksiksi katsottavat toimet kootaan eri pykälään kuin taloudelliset etuudet
 - ko. pykälään **lisättävä** viittaus vammaisten henkilöiden tulkkauksesta annettuun lakiin, jota myös **muutettava** lisäämällä tämän koulutusmuodon nimike

3. Myös muut toteuttamisvaihtoehdot opiskelutulkkauksen sujuvaksi järjestämiseksi tulee selvittää viimeistään siinä vaiheessa, kun tulkkauspalvelun kokonaisarviointi käynnistetään.

Perustelut: Opetus- ja kulttuuriministeriön on korjattava opiskelutulkkauksen järjestämisestä koskevaa sääntelyä. Kyseinen uudistus liittyy isompaan kokonaisuuteen eli siihen, millä tavoin vammaisyleissopimuksen edellyttämä oikeus tulkkaukseen toteutetaan laa-

jamittaisesti kaikki keskeiset hallinnonalat huomioiden. Samaan aikaan on kyse myös kielellisistä oikeuksista – myös oikeusministeriö on esittänyt tulkkauspalvelun kokonaisarvioinnin tarvetta, kun sille on kertynyt tietoa viittomakielisten kielellisten oikeuksien heikosta tilanteesta.

Opiskelutulkkauksen pitkä, mutta horjuva perinne toimii sisällöllisesti: tulkit osaavat työnsä. Tulkkauksen saaminen on kuitenkin epävarmaa ja vaatii kohtuuttomia ponnisteluja opiskelijalta itseltään. Tällä hetkellä opetuksen järjestäjien vastuulla on huolehtia perusopetuksen tulkkauksen järjestämisestä, mutta se toteutuu epätasaisesti eikä riittävää osaamista asian hoitamiseen ole – voidaan olettaa, että sama ongelma olisi myös nivelvaiheen ja toisen asteen koulutuksen järjestäjillä.

Jatkossa olisi huolehdittava siitä, että opiskelijan ei tarvitsisi opiskelutulkausta saadakseen vedota samanaikaisesti kahteen eri viranomaiseen, mikä vähentäisi heillä olevaa järjestely- ja selvittämistäakkaa. Opetuksen tai koulutuksen järjestäjä tunnistaisi tarpeen, suunnittelisi ja ohjeistaisi palvelun käytön, mikä tehostaisi toimintaa ja samalla vähentäisi hallinnollista taakkaa, jota epäselvä tilanne aiheuttaa. Opetuksen järjestäjien tulee tiedostaa, että tulkkaus on myös vammaisyleissopimuksen ja yhdenvertaisuuslain edellyttämä kohtuullinen mukautus, jota ilman kuuro tai kuulovammainen henkilö ei voi yhdenvertaisesti osallistua opetukseen. Ilman kielellisiä oikeuksia opiskelijalla ei ole pääsyä suurimpaan osaan muista perusoikeuksista.

Kuten edeltä käy ilmi, asiallisesti kyse ei ole HE-luonnoksessa kuvatusta *opintososiaalisesta edusta*, vaan ennemminkin siitä, että opiskelijan yhdenvertaisuutta edistettäisiin järjestämällä yhdenvertaisuuslain edellyttämä *kohtuullinen mukautus* sen vuoksi, että hänellä ei kuulovamman vuoksi ole pääsyä opetuksen kieleen (joka ei ole viittomakieli). Opiskelutulkausta tulee tarkastella myös erillään erityisestä tuesta, sillä kaikilla viittomakieltä käyttävillä oppilailla ei ole esimerkiksi oppimisvaikeuksien takia oppimisen tuen tarvetta. Erityisen tuen ja muun opiskelijan ohjauksen järjestämisessä on toki huomiotava viittomakielen käyttö tai tulkkausjärjestelyt esim. opinto-ohjauksen tai oppilas- ja opiskelijahuollon palveluissa.

4. Kun tavoitteena on saumaton oppimispolku perusopetuksesta toiselle asteelle, **tukimuotojen harmonisointi tulisi tehdä nyt.**

Perustelut: Toinen aste näyttäytyy vammaiselle tai muulle tukea tarvitsevalle opiskelijalle edelleen sekavana. Opiskelijan ja osin huoltajienkaan ei ole helppoa vedota oikeuksiinsa, kun niitä ei ole riittävästi ja selkeästi kuvattu. Palvelun saannin tulee olla sujuvaa.

YK:n vammaisyleissopimuksen edellyttämät muutokset on implementoitava tosiasiallisesti, ei vain nimellisesti. YK:n vammaisyleissopimusta ei OKM:n hallinnonalalla vielä tunneta riittävästi, ja sen vuoksi sopimuksen implementoinnin keinoja on avattava HE-luonnokseen enemmän.

5. **Samalla myös substanssilakeihin tulee tehdä kohtuullisia mukautuksia koskevat muutokset** sen lisäksi, että niissä käsitellään erityisen tuen ja vaativan erityisen tuen kysymyksiä tai opintososiaalisia etuuksia.

Perustelut: Kuten edellä todettiin, lainsäädännön käsitteellisen yhdenmukaisuuden vuoksi kaikilla hallinnaloilla tulisi käyttää yhteisiä käsitteitä. Tällä hetkellä otsikon ”opintososiaaliset etuudet” alle kootut taloudelliset tuet ja vammaisuuden vuoksi tarvittavat tuen muodot eivät ole rinnastettavissa (esim. maksuton ruokailu ja tulkkaus).

6. Kysymystä **koulutuksen järjestäjän vastuista** tulee myös tarkentaa mm. yhdenvertaisuuslain mukaisesti (ks. oikeudelliset perustelut). Tämä koskee erityisesti opiskelutulkkauksen järjestämisvelvollisuutta ja siitä seuraavaa rahoitustarvetta. Tällä hetkellä opiskelijoita jäänee ilman opiskelutulkkausta, kun rahoitusvaatimus kohdistuu yllättäen yksittäiselle kunnalle.

Perustelut: Kelan tulkkauspalvelua käyttävien alle 20-vuotiaiden kuurojen ja muiden kuulovammaisten lukumäärä on noin 200, mutta sitä mukaa kuin tietoisuus oikeudesta opiskelutulkkaukseen lisääntyy, määrä nousee muutamilla kymmenillä. Näin pienen opiskelijaryhmän opiskelutulkkauksen järjestämiskustannukset eivät ole kokonaisuuden kannalta merkittäviä. Yksilön kannalta oikeus opiskella ja työllistyä ovat kuitenkin erittäin merkittäviä ja perusoikeuksiakin koskettavia kysymyksiä.

Oikeudelliset perustelut

Viittomakielilaki (359/2015)

Perusopetuslain lisäksi viranomaisilla on erillinen edistämismääräys viittomakielilain, jonka 3 §:n mukaan viranomaisen on edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.

Viittomakielilain perusteella eduskunta antoi varhaiskasvatuslain säätämisen yhteydessä lausunnon, jonka mukaan eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto ryhtyy toimiin siten, että viittomakielisten oikeus saada varhaiskasvatusta omalla äidinkielellään, joko suomen tai ruotsin viittomakielellä, turvataan (EV67/2018 vp, kohta 4). Varhaiskasvatustalakeia ei ole vielä muutettu.

Myöskään perusopetuslakiin ei ole tehty tarvittavia muutoksia viittomakielilain säätämisen jälkeen. Lain tarkistamista tulee kiirehtiä hallitusohjelman mukaisesti: *Selvitetään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön päivitystarpeet viittomakielilain ja YK:n vammaissopimuksen mukaisesti* (Rinteen ja Marinin hallitusohjelmat 2019).

Sääntely tulee ulottaa myös perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

Suomea sitoo myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Sen koulutusta koskeva artikla 24 on kokonaisuudessaan tärkeä ja se sisältää useita kohtia, jotka koskevat nimenomaisesti kuurojen opetusta:

3. Sopimuspuolet mahdollistavat vammaisille henkilöille elämänhallinnan ja sosiaalisen kehityksen taitojen oppimisen helpottaakseen heidän täysimääräistä ja yhdenvertaista osallistumistaan koulutukseen ja yhteisöön. Tätä varten sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla muun muassa:

- b) helpotetaan viittomakielen oppimista ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä;

c) varmistetaan, että näkövammaisten, kuurojen, kuulovammaisten tai kuurosokeiden, erityisesti lasten, koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

4. Edistääkseen tämän oikeuden toteuttamista sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet palkatakseen opettajia, myös vammaisia opettajia, joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai pistekirjoituksen taito, sekä kouluttaakseen kaikilla koulutustasoilla työskenteleviä ammattihenkilöitä ja henkilöstöä. Tähän koulutukseen on sisällyttävä tietoa vammaisuudesta sekä vammaisten henkilöiden tukemiseen tarkoitettujen asianmukaisten puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen, opetustekniikoiden ja materiaalien käyttöä.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

Yhdenvertaisuuslaki huomioi YK:n vammaisyleissopimuksen laajamittaisesti, ja sen 6 §:n perusteella koulutuksen järjestäjien velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta on vahva. Esimerkiksi vammaisen henkilön tarvitsemat kohtuulliset mukautukset tulee yksiselitteisesti toteuttaa myös koulutuksessa.

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

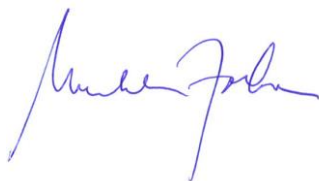
Viittomakieliset opiskelijat on huomioitava myös kieli- ja kulttuuriryhmänä eikä vain erityistä tukea tai vaativaa erityistä tukea saavina opiskelijoina. Heille keskeisin palvelu on opiskelutulkkaukset.

Oikeus opiskelutulkkaukseen on kirjattava selkeästi oppivelvollisuuslakiin tai toissijaisesti substanssilakeihin. Mikäli opiskelutulkkaukset järjestetään Kelan kautta, on asianmukaiset muutokset tehtävä myös tulkkauspalvelulakiin.

Opiskelutulkkauksen järjestämisvelvollisuutta koskeva kysymys on selvitettävä osana valtakunnallista arviointia (tulkkaukspalvelun kokonaisarviointi).

YK:n vammaisten henkilöiden sopimusta koskeva implementointia on kehitettävä myös koulutuslainsäädännössä, jotta sopimuksen sisältö tiedostettaisiin paremmin myös oppilaitosten arjessa. Toisin sanoen oppimisen tukea koskeva sääntely toisella asteella on yhtenäistettävä. Vain siten vammaisten opiskelijoiden oikeudet voivat toteutua yhdenvertaisesti.

Helsingissä 15.6.2020

Markku Jokinen
Toiminnanjohtaja
Kuurojen Liitto ry